

## ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

**Богачев Р.М.**

*кандидат філософських наук, доцент, докторант,  
Національна академія державного управління  
при Президентіві України*

### ГЕОПОЛІТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ ТА СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Ще Арістотель зауважує роль та значення островів, зокрема, Криту, розташування якого зумовлює пануючий вплив на всю Грецію. Сам термін «геополітика» в науковий обіг вводить Р. Челен. Він визначає *геополітику* як науку, що вивчає державу як організм та просторове явище, його посилення напряду пов'язане з розширенням території та отриманням контролю над нею.

В подальшому всі геополітичні концепції базуються на принципі географічного детермінізму: природна ландшафтність та географічна позиція дозволяють сформулювати відповідні моделі поведінки держави. Метою геополітики виступає розробка відповідної стратегії, сценарію становлення майбутнього глобального світового ладу – проекту «інакше можливого».

Ми вбачаємо, що *геополітика* виступає наукою, яка вибудовує понятійний апарат та методологічний інструментарій щодо застосування суто *суб'єкт-об'єктних взаємозв'язків та відносин* на міжнародному, світовому рівнях. Таким чином, геополітика виступає «науковим обґрунтуванням» необхідності конкурентної боротьби на міжнародній арені, доцільності відкритих та закритих протистоянь *суб'єктів* міжнародного права – суб'єктностей, – їх альянсів за контроль та вплив над певними територіями та іншими *об'єктами*, а потому – й теоретичним освіченням простору, в якому формується сприйняття існуючих суб'єкт-об'єктних взаємозв'язків та відносин на міжнародному рівні як баналізованої реальності світової політики. Звідси й нове суспільне сприйняття максими Нового часу «людина людині – вовк», а саме: «*немає вічних союзників та вічних ворогів, але є тільки вічні інтереси*».

Хоча в теперішній час декларується поступовий перехід від *геополітики протистояння* до *геополітики взаємозалежності*, але в реальності відбудовується методологічна баз щодо узаконення захоплення території інших держав, встановлення прямого або опосередкованого контролю над ними.

Достатньо згадати, що запропонована Х.Маккіндером модель союзу «Хартленда» (СРСР) та «серединного океану» (США та Британія) проти Германії стає основою створення нового геополітичного утворення – трансатлантичного союзу, а в подальшому й Північноатлантичного блоку НАТО проти самого СРСР.

Таким чином, геополітика пропонує понятійний та методологічний апарат для усвідомлення минулих, теперішніх та планування майбутніх подій, тобто формування та застосування *глобальних інструментів управління*. Геополітика штучно розділяє в ментальному сенсі нації та народи, розриває хронотоп загальнолюдської культури. Головне – це суб'єкт-об'єктне відношення як класичне протистояння цивілізацій «суші» та «моря».

Тобто вся соціо-культурна різноманітність секуляризується до природно-географічної та культурно-історичної залежностей, які вкладаються в логіку загально поведінкових моделей в форматі матриці 10 категорій Арістотеля. Тобто суб'єкт-об'єктне формування та розгортання міжнародних взаємодій і відносин в напрямі розширення ареалу проживання та впливу.

Безумовно, в сучасному світі поступово знижується значення силової політики, фактору військової міці, а піднесення націоналізму та сепаратизму нівелюють переваги великої території та чисельність населення. Поряд з цим параметри економічного *зростання та розширення ринків збуту, природних ресурсів, робочої сили та міжнародна логістика* стають визначальними в поведінці держав та світової політики загалом. Але перехід від географічного детермінізму до його політико-економічного перевтілення зумовлює лише формування та розвиток нових форматів та засобів контролю над територіями на кшталт урядів-маріонеток, торгівельних санкцій та економічної ізоляції, «кольорових» революцій, локалізації джерел ресурсів та «звіття» суспільного розвитку під виглядом сталого розвитку тощо.

Геополітичні концепти виступають потужним методологічним підґрунтям відповідних засобів: кожен в міру власного розуміння взаємозв'язків працює на себе, а в частині нерозуміння – на тих, хто розуміє більше... Тому відносно генези моделей суспільно-політичних та соціально-економічних програм слід згадати Ф. Ратцеля та теорію *динамічного розуміння простору*; Р. Челена та К. Хаусхофера з ідеями *панрегіоналізму та великих континентальних об'єднань*; самого Х. Маккіндера та Н. Спінкмена з теорією *принципової протилежності морських та континентальних держав* як геополітичних антиподів, поняття *геополітичного стримання*; С. Коена та *геополітичну модель світу* на основі понять багатополлярності світу та динамічної ієрархії центрів політичної сили; П. Тейлора та теорію *геополітичних кодів*, поняття *зони національних інтересів*.

Саме на основі згаданих геополітичних концептів відповідні геополітичні ідеї на кшталт «великого призначення Германії як центру Європи», «Британської імперії, над якою ніколи не заходить Сонце» тощо завдяки політикам та ЗМІ поступово надійно вкорінюються в масову свідомість, в мислення політичних діячів, у відповідні національні доктрини та логіку міжнародних відносин.

Крім того, в цьому напрямі М. Каплана узагальнює та визначає відповідні полюсні моделі міжнародної системи: *модель «балансу сил»*; *модель гнучкої біполярної системи*; *модель жорсткої біполярної системи*; *модель універсальної системи*; *модель ієрархічної системи*; *модель «одиночного вето»*.

А також понятійний апарат кінця ХХ століття крім понять *холодна війна, військово-стратегічний паритет, супердержава* поповнюється поняттями *глобалізації, багатоплярного світу*, а також *регіональна держава, космічна держава, спортивна або футбольна держава* тощо. Таким чином, залишається суто формально-логічне підґрунтя суб'єкт-об'єктних взаємозв'язків та стосунків, принципова зорієнтованість на індивідуалізм, суб'єктивізм та солідаризм. Тому домінування в логіці мислення категорій та понять геополітичних концепцій, відповідних вимог до особистісно-вольових та моральних якостей представників еліти зумовлюють відповідні прикладні рекомендації щодо управління геополітичними подіями в контексті *правління кимось-чимось*, а не *правління для когось-чогось*.

Саме тому, геополітика стає *теоретичним освідченням одно полярного світу*, в якому санкціоновані будь які дії, будь-які вчинки. Головне – домінування певних елітарних інтересів над іншими, безумовно, під виглядом загальнолюдських та демократичних цінностей.

Саме тому, *геополітика* стає методологічним підґрунтям інтелектуального та духовного невігластва, яке поступово впроваджується в суспільну свідомість. Як наслідок, людство знаходиться в полоні егоїстичної «самозакоханості» (*біологізму*), власної «виключності» (*суб'єктивізму*) та невірному виборі шляху розвитку (*солідаризму*).

Саме тому, *геополітика* в практиках штучно розділяє в ментальному відношенні нації та народи на основі зовнішніх факторів (просторово-географічне розташування, контроль території та торгівельних шляхів тощо), які визначають національний менталітет та рівень тяжіння до зовнішньої експансії.

Більш того, суто однобічний характер культурно-світоглядного впливу зумовлює розгортання широкого про шарку *ментально-інформаційних проникнень* у суспільну свідомість, розробку та проведення *масштабних диверсійно-психологічних операцій*, а потому й *інформаційно-психологічної війни* загалом. Роль та значення еліти в цій війні неможливо переоцінити, особливо приймаючи до уваги її концептуально-світоглядні аспекти самоорганізації та суспільного відтворення загалом. Що робити?

Поряд з цим відбувається, з одного боку, посилення практик самоорганізації: колективних дій та укріплення державної влади, що зумовлює не сприйняття лібералізму і функціоналізму; з іншого – проголошується перехід до нового суспільства, в центрі якого лежать ідея соціальної дії, перехід до антропоцентричного способу суспільного життя. Тобто зміна відношення людини до самої себе-багатьох-всіх, **перехід від суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних взаємозв'язків та відношень** стає сутністю сучасної трансформації публічного адміністрування та управління суспільним розвитком загалом.

Нове *суб'єкт-суб'єктне суспільне відношення* дає ключ до розуміння процесів самоорганізації як переходу від одиничного, абстрактного до всезагального через загальне як певний рівень цілісності, всебічності та істинності, себто гармонійності взаємозв'язків *людина-люди-людство*. Так завдяки *діяльності кожного-самодіяльності багатьох-творчості всіх* постає міжнародна суспільність як властивість *мережевості* в процесі *мережування* та

форматі *мережива*. Тому поступово до основних функцій еліти як складової системи управління крім примусової – суб'єкт-об'єктної, – адаптації до змін зовнішнього середовища та суто зовнішньої інтеграції у внутрішнє середовище нових елементів відносять *соціалізацію, людинотворення*: перехід від *виробництва речей* до *виробництва ідей*, а потому – *продукування людей*.

Так у світі відбувається *мережування* та актуалізується потенціал *мережовості* в формі *мережива* дійсно людських суспільних взаємозв'язків та відносин. Так постає дійсне людство як суспільність дійсних людей-творців, в якій кожен-багато-всі й є елітою. Так в теперішньому знаходить втілення давньогрецький ІДЕАЛ КАЛОКАГАТІЇ («розумна доброта та красива користь»), з якого розгортаються й нові формати *Світосприйняття, Світогляду* та *Світовідтворення*, на основі суб'єкт-суб'єктних, а потому – суб'єктно-суб'єктних взаємозв'язків та відносин.

А інакше – всі ми знаходимося в царині випадковості *біологізму* власних дій, *суб'єктивізму* дій меншості, *солідаризму* дій маргіналізованої масовості. Мабуть тому, зараз інші суб'єкт-суб'єктно орієнтовані концепти відбудови взаємозв'язків та стосунків чомусь не знаходять свого теоретичного освідчення в сучасних геополітичних конструктах. Більш того, ми забуваємо що «в нашому минулому знаходиться досвід майбутнього», потрібно лише актуалізувати потенціал належних – ефективних, економічних, етичних, естетичних, об'єктивних, – *матриць-зразків «інакше-можливого»* майбутнього.

**Вербицька А.В.**

*здобувач,*

*Чернігівський національний технологічний університет*

## **ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

Розвиток системи вищої освіти має вагомe значення для України, оскільки саме ефективність державної політики у сфері вищої освіти зумовлює конкурентоспроможність країни на світовому ринку технологій, інновацій та освітніх послуг. В Україні залишилася потужна традиція вищої школи, яка сьогодні прийшла в протиріччя з сучасними реаліями. Система управління довгий час відрізнялася сильним централізмом і відсутністю реальної самостійності вищих навчальних закладів. У той же час стан системи вищої освіти визначається спрямованістю та змістом державної політики. Державний вищий навчальний заклад у кінцевому підсумку виконує державне замовлення, відтак, повинен виробити стратегію діяльності, що вписується в загальну систему суспільно-політичних координат.

Українська система вищої освіти здатна конкурувати з системами освіти передових країн. Однак її переваги мають ризик залишитися невідомими на